

”Men *Du* är ju svensk!”

- en kvalitativ studie av adopterades möte med det svenska samhället
ur ett identitetsperspektiv

Abstract

The aim of this essay is to bring understanding to one of the problems the internationally adopted in Sweden might face, the identity dilemma. In order to do so, a theory of identity construction, Constructionism, is used. This theory says that the construction of identities is a constantly continuing process, influenced, not only by our own perception of ourselves, but also by how we are viewed and treated by other people.

Given this theoretic starting point, an examination of the adoptees' everyday encounters in the Swedish society is made, using an autobiography, a biography, a collection of interviews, and newspaper articles. The result shows that the internationally adopted, although they are Swedish both by mind and by law, experience that they have been, and sometimes still are, confronted with strong attitudes such as racism, prejudice and stereotypes.

Furthermore, those who experience the identity dilemma often refer to how they are perceived by "the others", or to what the encounters with "the real" Swedes have been like. This confirms the theory of Constructionism and also gives one possible explanation to why some internationally adopted are not content with being adopted.

Keywords: International Adoption, identity, ethnicity, racism, stereotypes

Characters: 61 948

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	1
1 INLEDNING	2
1.1 SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING.....	2
1.2 TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	3
1.3 STATSIVETENSKAPLIG RELEVANS	3
1.4 KVALITATIV METOD OCH VIKTEN AV OBJEKTIVITET	4
1.5 OPERATIONALISERING OCH DEFINITIONER	5
1.5.1 <i>Varför Sverige?</i>	5
1.5.2 <i>Adopterade</i>	5
1.5.3 <i>Invandrare</i>	5
1.6 MATERIAL	6
1.6.1 <i>Att analysera och tolka ett material</i>	6
1.7 DISPOSITION	7
2 BAKGRUND – ADOPTION I SVERIGE	8
2.1 HISTORIK	8
2.2 ADOPTION I SVERIGE IDAG	8
2.3 FORSKNING OM ADOPTION	9
3 TEORI	10
3.1 IDENTITET	10
3.1.1 <i>Etnicitet och etnisk identitet</i>	11
3.1.2 <i>Ras</i>	13
3.1.3 <i>Ras kontra Etnicitet</i>	13
3.2 EXKLUDERANDE ATTITYDER	14
3.2.1 <i>Rasism</i>	14
3.2.2 <i>Fördomar</i>	15
3.2.3 <i>Stereotyper och stereotypifiering</i>	16
4 ANALYS	17
4.1 MÖTET MED SAMHÄLLET – PÅ GOTT OCH ONT	17
4.2 IDENTITETSDILEMMAT	20
4.3 SAMMANFATTANDE ANALYS	23
5 SLUTORD	26
6 REFERENSLISTA	27
LITTERATUR	27
TIDNINGSARTIKLAR.....	29
UPPSLAGSVERK	29
INTERNETKÄLLOR.....	29

1 Inledning

Under senare delen av 90-talet och i början av år 2000 togs de adopterades situation upp i media, framför allt i tidningar. Det skrevs bland annat om forskning som visat på att de adopterade mådde psykiskt dåligt och att stöd till adopterade och deras föräldrar saknades. Det var just under denna period som jag själv började fundera kring det faktum att jag var adopterad och därmed även kring hur min uppväxt varit. Att adopterade kunde må psykiskt dåligt tycktes mig inte särskilt konstigt, samtidigt som jag tyckte att det var synd att adopterade framställdes som en homogen grupp som alla hade psykiska problem eller var missnöjda med att vara adopterade.

Den främsta anledningen till att jag valt att skriva om detta ämne är att jag under min uppväxt, och även idag, ofta fått och får frågor kring det faktum att jag är adopterad. ”Hur känns det att vara adopterad?” är nog den vanligaste frågan, vilken jag alltid tyckt varit konstig, jag har ju aldrig varit något annat än adopterad och har därför inget att jämföra med. Men en del har även varit intresserade av att veta hur min uppväxt varit. Jag har märkt att många har svårt att förstå eller tro att jag har råkat ut för rasism, fördomar, glåpord etc. De säger: ”Men **Du** är ju svensk!”. Jag har då försökt förklara att, även om jag själv också känner mig svensk och under min uppväxt inte fått lära mig några andra seder och värderingar än de svenska, så känner inte de många okända människor jag möter varje dag, ute i samhället, till min bakgrund. För fördomsfulla eller främlingsfientliga svenskar är jag vid första anblick en helt vanlig invandrare och blir därför behandlad därefter.

1.1 Syfte och Problemformulering

Jag ämnar i denna uppsats undersöka hur adopterade upplever eller har upplevt mötet med det svenska samhället, samt hur adopterade upplever sig själva i förhållande till övriga svenskar. Resultatet kommer att ligga till grund för den slutliga diskussion jag kommer att föra kring huruvida upplevelserna kan påverka adopterades identitetsskapande och i såfall på vilket sätt. Min förhoppning är att uppsatsen skall ge en inblick i adopterades vardagsliv och att den ska öka förståelsen för adopterades identitetsdilemma, ett dilemma som bäst beskrivs av Astrid Trotzig (Trotzig, 1997:36).

” 1974 blev jag svensk medborgare. Jag har intyget i samma byrålåda som sidenväskan. Det ser mycket stiligt ut. Stämpel och underskrift av två myndighetspersoner på statens invandrarverk. Expeditionsavgiften var 115kr. Jag har bevis. Jag är svensk. Eller: Jag är både svensk och korean. Eller: Jag är varken det ena eller det andra. Jag är mellan halvorna.”

Det känns viktigt att redan här nämna att adopterade inte är en homogen grupp, eller som Von Melen (1998) uttrycker det: ”Internationellt adopterade är ingen enhetlig grupp med samma eller ens liknande upplevelser. Det gemensamma är adoptionen. Det som skiljer kan i princip vara allt annat”.

Helt överens med Von Melen är jag dock inte. Hennes påstående om att adopterade inte har samma eller liknande upplevelser är för hårddraget. Jag tror att adopterade mycket väl kan gå igenom flera liknande upplevelser, t ex i mötet med det svenska samhället.

Det är dessa upplevelser jag hoppas kunna identifiera och lyfta fram i min studie och som kommer att ligga till grund för min analys.

Däremot vill jag betona att sättet adopterade hanterar dessa upplevelser på, samt hur adopterade ser på sin egen identitet, emellertid mycket väl kan variera från person till person. Således upplever inte alla adopterade mötet med det svenska samhället på samma sätt och ställs därför inte heller inför det identitetsdilemma som ovan beskrivits och som behandlas i denna uppsats.

De frågor jag hoppas få svar på är:

- Upplever adopterade att de bemöts eller har bemötts av attityder som rasism, fördomar eller stereotyper av det svenska samhället?
- Kan dessa attityder påverka adopterades identitetsprocess? Och i såfall hur?
- Hur ser de adopterade själva på sin identitet?

1.2 Teoretisk utgångspunkt

Min teoretiska utgångspunkt är att identitetsskapandet är en process som ständigt pågår och som bland annat påverkas av de bemötande vi får av ”de Andra”. För att kunna förstå hur adopterades identitetsprocess ser ut, anser jag det därför nödvändigt att först och främst inhämta information och kunskap om hur deras sociala verklighet ser ut. Först då kan förståelse för adopterades identitetsdilemma uppnås.

1.3 Statsvetenskaplig relevans

Då det finns en risk för att en studie om adopterades identitetskonstruktion, inte har en uppenbar statsvetenskaplig relevans för den inbitne statsvetaren, känner jag mig manad att här nedan i all korthet försvara mitt val av ämne.

Petersson & Robertson (2003:7) resonerar på följande sätt om identitetsstudiers statsvetenskapliga relevans:” ...studerar man enbart identitetskonstruktion i sig är det kanske inte alls självklart att identitetsstudier har hemortsrätt inom en disciplin som framför allt fokuserar på politik och dess betingelser, på värdefördelning, makt och demokrati. Om man tar sig tid att resonera kring särdrag hos det som kan betraktas som kollektiva identiteter, så framstår den statsvetenskapliga relevansen emellertid som klar”. De (Petersson & Robertson, 2003) betonar dock även vikten av att relatera identitetsstudier till det omgivande samhället, och inte lägga fokus på individen.

Min åsikt är att, hur adopterade bemöts eller upplever att de bemöts av samhället, är viktigt att förstå då det säger en hel del om hur samhället ser ut i stort, i termer av, sociala gränsdragningar, jämlikhet och integrering av utlandsfödda/invandrare etc.

I och med att jag lagt fokus på samspelet mellan adopterade och det svenska samhället (och därmed lyft fokus från individen), samt valt att fokusera på kollektiva identiteter, tycker jag mig uppfylla de "kriterier" som enligt Petersson & Robertsson bör vara uppfyllda för att identitetsstudier skall ha en välförtjänt plats inom den statsvetenskapliga disciplinen.

1.4 Kvalitativ metod och vikten av objektivitet

"Of course, to be in one way or another connected or attached to that which is being studied can be either good or bad. The point, however, is that good science needs to address the question of objectivity" (Svedberg, 2000:5).

Min studie är en kvalitativ studie med inslag av den i stort sett oundvikliga metoden komparation (se Lundquist, 1993:101-102), vilket kommer att framgå i analysdelen.

Eftersom jag själv adopterades från Indien vid ett års ålder, var jag tvungen att ställa mig frågan: "Kan jag producera en vetenskaplig uppsats i ett ämne som är så nära förankrat med min egen identitet?", innan jag påbörjade min studie. Ur traditionell positivistisk synvinkel skulle svaret på frågan bli "nej", forskning skall vara värderingsfri och det skall finnas distans mellan forskaren och studieobjektet (Lundquist, 1993:42).

Nödvändigheten och möjligheten att skapa denna, av positivisterna önskvärda distans, inom kvalitativ forskning kan dock diskuteras. Alvesson & Deetz (2000:74) menar att all samhällsforskning till viss del är ett resultat av kulturell tradition och "subjektiva" intressen, värderingar och förstrukturerade föreställningar. Och att den egna livshistorien, tillhörigheten till ett särskilt forskarsamhälle och erfarenheter ur vardagen präglar ens tankar om forskningsämnet. Dessa inverkar på de frågor som ställs, det språk som används och följaktligen de resultat som frambringas.

Med detta i åtanke, tycks det mig omöjligt, för någon forskare, att förhålla sig helt objektiv till det ämne denna uppsats i huvudsak behandlar, och jag har därför, precis som Petersson (2003:35) dragit slutsatsen att: "Studiet av identitetsfenomen är ett område där positivismens postulat inte gäller".

Det är således ett oundvikligt faktum att mitt val av ämne och hur jag tagit mig an ämnet, direkt påverkats av min egen bakgrund och mina självupplevda erfarenheter, och därför även kommer att påverka slutsatsen. Jag hoppas och tror dock att detta samtidigt skall kunna göra det möjligt att framställa ämnet ur ett annorlunda och intressant perspektiv.

Sammanfattningsvis är det således viktigt att, både som forskare och läsare, vara medveten om att identitetsforskning aldrig kan ha/har som syfte att finna en sanning, ett korrekt svar eller lösning (Petersson&Robertsson,2003:35).

Huvudsyftet med en kvalitativ studie är istället att:” empiriskt beskriva och förstå en begränsad del av den existerande sociala verkligheten, ibland i förening med ambitionen att stimulera till blygsamma sociala förändringar genom att ifrågasätta rådande praktiker...” (Alvesson & Deetz, 2000:7-8).

Resultatet av min analys måste därför ses som ett förslag, en del av ett större pussel.

1.5 Operationalisering och definitioner

1.5.1 Varför Sverige?

Jag har valt att geografiskt begränsa min studie till Sverige inte enbart p g a jag själv är uppväxt och bor här, men även eftersom att Sverige faktiskt är ett av de länder i världen som tar emot flest utländska adoptivbarn i förhållande till folkmängd (Andersson, 2002). Det finns idag ca 47 000 adopterade i Sverige enligt SCB's statistik (www.mia.eu).

Dessutom är Sverige ett land som under de senaste tre-fyra decennierna blivit ett högst mångkulturellt land i takt med att invandringen ökat och utvandringen minskat (www.scb.se), vilket gör Sverige än mer intressant att studera utifrån ett adoptionsperspektiv.

1.5.2 Adopterade

När man talar om adoptioner och adoptivbarn använder man sig av termerna ”synliga” respektive ”osynliga” adoptioner. Med ”osynliga” avses adoption av barn inom samma land eller inom samma etniska grupp. Synliga adoptioner avser således adoptioner där barnet inte tillhör samma etniska grupp som adoptivföräldrarna, det är alltså mer uppenbart att barnet är adopterat (Irhammar, 1997:17).

I min uppsats syftar jag till internationella adoptioner av synligt adopterade. Ingen hänsyn kommer att tas till ålder vid ankomst till Sverige och inte heller till kön. För att få en bild av storleken av denna grupp kan nämnas att enligt SCB's statistik utgjorde barn från Asien, Oceanien och Afrika (som då kan antas tillhöra gruppen synligt adopterade), 80% av de totalt 879 adopterade som kom till Sverige år 2006. Det kan även vara intressant att nämna att 84% av den totala gruppen var 3 år eller yngre, och 89% var 6 år eller yngre vid ankomsten (www.mia.eu).

1.5.3 Invandrare

Begreppet invandrare används i uppsatsen för att beteckna utlandsfödda personer eller utländska medborgare som, av olika skäl, flyttat till Sverige och bosatt sig här. Jag kommer även att använda mig av termen, andra generationens invandrare, vilket syftar till barn till personer som invandrat eller barn som själva invandrat (www.sverigemotrasism.nu).

Även här känns det viktigt att påpeka att, liksom adopterade, är invandrare inte heller någon homogen grupp (Hägerström, 2004). Användningen av begreppet ”invandrare” känns därför inte optimalt, men jag har ändå valt att använda mig av detta vida begrepp då det speglar språklig praxis i Sverige.

1.6 Material

I inledningsskedet av den här uppsatsen funderade jag på att göra personliga intervjuer med adopterade för att på så sätt få fram ett material att analysera. På grund av tidsbrist såg jag det emellertid svårt att genomföra. Istället har jag använt mig av en självbiografi, en biografi, en sammanställning av intervjuer med adopterade, samt två tidningsartiklar.

I en del av de texter och intervjuer jag från början hade tillgång till framgick det inte vilket land den adopterade kom ifrån. Detta material sorterades därför bort. Jag har således endast använt mig av de texter i vilka det klart framgår att den adopterade tillhör gruppen synligt adopterade. Detta har lett till att mitt material blivit lite tunnare än jag räknat med, men samtidigt är jag säker på att en undersökning av rätt grupp har gjorts.

1.6.1 Att analysera och tolka ett material

Det finns olika sätt att bearbeta intervjuutskriften, man kan t ex läsa dem bokstavligen, tolkande och reflektivt. Då jag själv inte medverkat vid eller genomfört intervjuerna kommer jag att försöka läsa dem bokstavligen och till viss del tolkande (Hägerström, 2004:46). Jag kommer att försöka läsa självbiografierna och tidningsartiklarna på samma vis som intervjuutskrifterna, då de i grund och botten utgör en och samma typ av material för mig.

De, i en bok sammanställda intervjuerna, är gjorda av en kvinna som själv är adopterad. Detta kan, som tidigare nämnt, ses som både en nackdel och en fördel. En del forskare, bland dem Essed (1991:67) menar emellertid att detta kan ha en positiv effekt på resultatet då forskning bland jämlikar erbjuder en unik möjlighet att komma undan den hierarkiska relationen mellan forskare och informanter. Hon anser att det till och med kan leda till intervjuer med mera djup, vilka kanske inte skulle var möjliga att genomföra för en utomstående.

I det här fallet skriver författaren att hon upplevt det som positivt att hon själv varit adopterad och att samtalen varit avslappnade, öppnare och mer personligt utlämnande. En del av de medverkande har, enligt författaren, även själva uttryckt att det varit lättare tack vare författarens egen bakgrund (Von Melen, 1998).

1.7 Disposition

Uppsatsen inleds med en kort presentation av svensk adoptionshistoria fram tills idag.

Därefter följer teoridelen som är indelad i två delar. I den första redogörs för vad en identitet är, dess funktion och hur den konstrueras. I den andra teoridelen kommer tre begrepp, som jag anser vara användbara i min studie, att redogöras för.

Därefter följer analysen i vilken jag kopplar samman det empiriska materialet med teorin och knyter ihop säcken med en sammanfattande analys.

Avslutningsvis sammanfattar jag resultatet av min studie samt ger förslag till vidare forskning.

2 Bakgrund – Adoption i Sverige

2.1 Historik

Den första adoptionslagen i Sverige trädde i kraft 1918. Till en början var det endast möjligt att adoptera inom Sverige, men på mitten av 60-talet uppstod möjligheten att adoptera även utanför Sveriges gränser. De första internationella adoptionerna rörde sig bland annat om barn från Korea, och skedde i samband med Koreakriget. De genomfördes till stor del med hjälp av Socialstyrelsen, men även privata adoptioner förekom. När antalet adoptioner så ökade mot slutet av 60-talet uppkom olika organisationer med uppgift att hjälpa par att adoptera. Adoptionscentrum var en av dessa organisationer, vilket idag är den största organisationen, med en förmedling av ca 70 procent av alla utlandsfödda adoptivbarn i Sverige.

Den främsta orsaken till att internationella adoptioner uppkommit är social orättvisa och krig, då detta har lett till att barnens ursprungsländer inte kunnat erbjuda en socialt trygg miljö för dem att växa upp i (Irhammar, 1997).

2.2 Adoption i Sverige idag

De adoptioner som utförs idag är i stort sett uteslutande internationella adoptioner. Bland adoptivföräldrarna hittar man både de som varit ofrivilligt barnlösa och de som har egna biologiska barn (Andersson, 2002). Sverige är ett av de länder som genomfört flest internationella adoptioner i relation till folkmängden (Andersson, 2002).

Idag har endast auktoriserade adoptionsorganisationer rätt till att förmedla adoptivbarn, detta i enlighet med lagen om internationell adoptionshjälp (LIA) som trädde i kraft 1979. Förhoppningen är att genom lagstiftningen kunna kontrollera att adoptionerna sker på ett etiskt försvarbart sätt (Irhammar, 1997). Den myndighet som har det övergripande ansvaret för de internationella adoptionerna kallas för MIA, Myndigheten för internationella adoptionsfrågor. Det är denna myndighet som auktoriserar adoptionsorganisationer och ser till att de arbetar i enlighet med Barnkonventionen och 1993 års Haagkonvention som Sverige anslutit till. Viktigt att veta om Haagkonventionen är att den bygger på ett samarbete mellan ursprungsländer och mottagarländerna som går ut på att myndigheterna i ursprungslandet först och främst skall undersöka möjligheten till adoption inom landet.

Detta har lett till att fler barn adopteras inom hemlandet. I Chile har t ex de inhemska adoptionerna nästan ersatt de internationella.

Även i Indien, som tidigare var ett av de större adoptionsländerna, har antalet inhemska adoptioner ökat (Kristersson, Ulf, DN, 031015). Om adoption inte kan ske inom landet är det mottagarländernas ansvar att försäkra att de blivande adoptivföräldrarna är väl förberedda och att adoptionen kommer att leda till en trygg uppväxt för barnen (www.mia.eu).

Idag kommer de flesta adoptivbarn från Kina, som har generösare regler för adoptioner (Carlsson, Mats, DN030203).

Kritiken mot internationella adoptioner har de senaste åren varit hård. Tidigare har de svårare frågorna dolts för offentligheten och istället har adoptioner porträtterats som något gulligt och lyckligt (Kristersson, Ulf, DN, 031015). I början av 2000-talet kom emellertid rapporter som visade att inte alla adoptioner var solskenshistorier (Andersson, 2002). Den rapport som kanske mest uppmärksammades var den som lades fram av tre svenska forskare, Frank Lindblad, Bo Vinnerljung och Anders Hjern, som undersökt internationellt adopterade i tidig vuxen ålder. Rapporten visade bland annat att adopterade hade svårare att få jobb (vilket kunde antas bero på diskriminering av hudfärg) och att de var överrepresenterade när det gällde kriminalitet, psykisk sjukdom, självmordsförsök och missbruk, jämfört med andra jämförbara grupper i Sverige (Letmark, Peter, DN,030630).

Den kritik som riktas mot adoptioner tar bland annat upp de ökade kostnaderna, (som befaras kunna leda till att det blir tal om barnhandel), fråntagandet av de adopterades identitet, samt det saknade stödet från samhället under barnens uppväxt (Hübinette, Tobias, DN,030826, Liljenberg, Anna, GP, Lucas, Christina, BT).

2.3 Forskning om adoption

Forskningen om internationella adoptioner som samhällsföreteelse är bristfällig, vilket kan tyckas vara konstigt då forskning om annan invandring, t ex flyktingar, arbetsinvandring etc, inte är det. Det finns t ex relativt få studier att tillgå inom området etniskt ursprung och hur det påverkar identitetsutvecklingen (Irhammar, 1997).

Dessutom är nästan all forskning som finns om adoptioner och om adopterade gjord av adoptivföräldrar. Vid den Nordiska forskningskonferensen i Göteborg, 2001, framkom att, även om det finns en hel del adoptionsrelaterad forskning, så finns det en efterfrågan och ett behov av mer forskning, både individrelaterad och samhällsrelaterad, då frågorna fortfarande är många (Andersson, 2002).

3 Teori

I följande avsnitt redogörs för vad en identitet är och hur den skapas. Här ges även exempel på två olika identitetstyper som är relevanta för min studie, etnisk identitet och ras. Etnisk identitet är ett vitt begrepp som kan innefatta både utseende (ras), språk och kultur (Irhammar, 1997), jag har dock valt att lyfta ut begreppet "ras" och låta det beteckna en identitetstyp för sig. Väl medveten om att begreppet "ras" inte används särskilt ofta i Sverige och att användningen av detta kan vara kontroversiellt, har jag valt att ge det en lite djupare presentation i vilken jag även diskuterar dess funktion och användbarhet.

Vidare kommer tre olika begrepp (attityder); rasism, fördomar och stereotyper, att definieras. Gemensamt för begreppen är att samtliga verkar exkluderande d v s de bidrar till att skapa gränser mellan "oss" och "dem", där "dem" syftar till minoriteter. Uppenbarligen representerar inte dessa tre begrepp alla de attityder som adopterade stöter på. Jag anser dock att dessa är starka och emotionellt laddade attityder som kan påverka identitetsprocessen och därför är särskilt intressanta för min studie.

3.1 Identitet

"De mest intressanta är kanske ändå de identiteter som skapas i gråzonerna, inte som en pendelrörelse mellan svart och vitt, utan mer som ett tillstånd där man växlar mellan att se sig som både – och och antingen – eller" (Hylland Eriksen, 2004:9).

Begreppet identitet är svårdefinierat då det används i många olika sammanhang och då inte alltid med samma innebörd. Det verkar dock som att det, inom samhälls – och beteendevetenskapen, råder en viss enighet om att identitet står för "det komplexa förhållandet kring upplevd kategorisering av människor (självkategorisering och alterkategorisering)" (Westin, 1999:16).

Hur skapas då en identitet? Det synsätt som innebär att man lägger fokus på den relationella nivån kallas för konstruktionism eller konstruktivism, vilket i sin tur innebär att man ser identitetsskapandet som en ständigt pågående process i vilken individen både formar och formas av den kontext den befinner sig i (Kinnvall, 2003:12). Man betraktar således etnicitet, kultur, identitet och andra närliggande begrepp inte som ett tillstånd, utan som något flexibelt, situationellt, och utbytbart, en process under konstruktion och förändring. Identitet är med detta perspektiv inte så mycket något man bär med sig, inte heller något som bara är, utan något som skapas i mötet med andra (Alsmark, 1997).

Identiteten har en kontrastiv sida som är essentiell, d v s för att skapa vår identitet och kunna förstå vilka vi är, måste vi först veta vilka vi inte är.

Vi skapar därför "de Andra" att kontrastera vår egen identitet mot, den grupp som utgör de andra är inte sällan negativ eller hotfull (Alsmark,1997:10a). Alltså, för att det ska finnas ett "jag" måste det finnas ett "du" och för att det ska finnas ett "vi" måste det finnas ett "dem".

Vad är det då som kan påverka hur identitetsprocessen framskrider? Förenklat kan man säga att en människas identitetsprocess påverkas av tre faktorer; hur hon uppfattar sig själv, hur andra människor uppfattar henne och hur hon själv tror att andra människor uppfattar henne. D v s i mötet med andra människor kan hennes självuppfattning och idé om sig själv rubbas om dessa "andra" inte ser henne som hon själv ser sig (Westin, 1999:16, Kinnvall,2003). Processen kan beskrivas som ett socialt samspel.

Vi har alla flera olika identiteter, detta krävs för att vi ska kunna vara flexibla i mötet med andra människor. D v s vi kan anta den identitet som ger oss en gemensam grund för att kunna känna samhörighet, således kan man vara både adopterad, mamma, student, etc (Essed,1996, se även Petersson,2003, Johansson,1999 och Peterson&Hjerm, 2007). Vidare finns det kollektiva identiteter som kan vara både självvalda och tilldelade, t ex Etnisk identitet och så finns det identiteter som endast är tilldelade t ex ras (Westin, 1999, Hägerström, 2004).

Johansson (1999:95) poängterar dock att: "Konstruktionen av en identitet är en komplicerad process, således bör man inte se för lätt på möjligheten att förändra en etablerad identitet, för att förändra ett identitetsförhållande krävs tid och en fortlöpande process.

3.1.1 Etnicitet och etnisk identitet

Termen etnicitet mynnar från det grekiska ordet ethnos, som betyder folk (Westin,1999). Men termen kan även härledas till ett annat grekiskt ord nämligen Ethnicos, som i antiken betydde hedning eller vilde och syftade till utanförstående människor eller kulturella främlingar (Ålund i Olsson, 1999:29a).

Det är inte lätt att kortfattat beskriva betydelsen av termen idag då den innefattar en rad olika betydelser. Bland forskare tycks man dock vara eniga kring begreppets grundläggande betydelse: " begreppet refererar till gruppbildning, kulturell och/eller social gränsdragning mellan "oss" och de "andra", identitet, känsla av samhörighet, symbolgemenskap osv" (Peterson&Hjerm, 2007:16, se även Graninger i Olsson, 1999:7). Etnicitet kan således sägas inneha funktionen, eller åtminstone kapaciteten att dela upp/kategorisera människor. De etniska grupper som bildas har en kollektiv identitet och det är denna identitet som kallas etnicitet (Westin, 1999:31).

Det tycks även vara allmänt vedertaget att begreppet etnicitet inte syftar till den dominerande gruppen, utan till kulturellt främmande grupper med minoritetsstatus, lägre klass eller just migranter (Ålund, 1999a).

Det är viktigt att betona att etniska identiteter, liksom alla typer av identiteter, är kontrastiva, det vill säga, de får mening och innehåll först i mötet med andra grupper (Westin, 1999). " Det är först i mötet med den andra som behovet att markera en gräns blir nödvändigt och frågor om tillhörighet och identitet aktualiseras.

En följd av detta är att konstruktionen av etniska identiteter outtalat även förutsätter konstruktionen av ”de andra” som annorlunda, som främlingar med egenskaper som inte bara är olika, utan även representerar motsatsen till ”våra” gemensamma värderingar” (de los Reyes, 2007:47).

Som tidigare nämnt, refererar etnicitet generellt till den icke-dominerande gruppen, d v s minoriteter. Hylland Eriksen (2004) menar att minoritetsgrupper har en tydligare identitet (både för dem innanför och dem som är utanför) än majoritetsgrupper då, minoritetsgrupper hela tiden blir påmind om sin identitet, medan någon som tillhör en majoritet endast sällan reflekterar över att det är det han faktiskt gör.

Hägerström ifrågasätter dock den allmänna synen på etniska identiteter som något som syftar till minoriteter. Hon menar att svenskhet och annan etnisk identitet framträder när homogeniteten bryts och att även ett majoritetssamhälle har en etnisk identitet och inte enbart de minoriteter som lever i det (Hägerström, 2004:72).

I dagens mångkulturella samhälle är det lätt att få uppfattningen om att den etniska identitetens betydelse minskar eller att den kommer att raderas ut. Ett flertal forskare hävdar dock motsatsen genom att hänvisa till t ex de zigeniska och judiska etniska identiteterna. Dessa har trots kraftiga förtryck och förföljelser överlevt från generation till generation (Necef,1994; Olsson,1999).

Necef (1994) menar att etniska identiteter är så livskraftiga, att de kan överleva både assimilering och homogenisering (processer som raderar ut etniska olikheter). Detta leder nämligen till att den symboliska etniciteten förstärks. Med symbolisk etnicitet menas etniska markörer som myter, hjältar traditioner etc. Anledningen till att denna etnicitet överlever, är att den är en kulturell tillgång som även kan användas för att skapa intryck. Necef (1994:56) vill även betona att: ” Så länge människor kan stärka sitt självförtroende (eller tror att de gör det) och sitt anseende i det nya samhället gentemot infödda och andra etniska grupper genom att visa upp och betona någon aspekt av etniciteten, så kommer de etniska identiteterna att överleva”.

Man kan således välja att framhäva eller dölja en etnisk identitet, detta kan göras genom t ex justering av klädval eller uppträdande (Westin,1999). På så sätt kan man ha flera olika etniska identiteter, man kan vara både svensk och afrikan och därmed delta i högtider och traditioner i både Sverige och i sitt hemland i Afrika (Hägerström, 2004).

Hägerström (2004) betonar dock att även om vi lever i en multietnisk värld idag, i vilken etniska identiteter förekommer i diverse blandformer så är det den vita utgångspunkten som fortfarande ses som naturlig och normal. Invandrare förväntas därför att anpassa sig till det normativa och helst assimilera sig.

3.1.2 Ras

” Om man ska titta på ”ras” eller etnicitet, bör man studera hur dessa processer uppstår och i vilka sammanhang och inte minst i förhållande till vad och vem” (Hägerström, 2004:75).

När man inom vetenskapen idag pratar om rasteori är det oftast den teori som växte fram under 1800-talet man syftar till. Den grundades på idén om att raser kunde definieras biologiskt (d v s fysiska kännetecken kunde användas som indikatorer på psykologiska drag). Den vita rasen hamnade i topp mycket på grund av det klassiska skönhetsideal som pånyttföddes under 1700-talet, som innebar att vit hy var att eftersträva (Nationalencyklopedin, 1994).

Teorin avfärdades dock under 1950 – och 1960 talet av internationellt erkända forskare. Dessa bevisade att det inte fanns några olika raser (Hägerström, 2004, Jonsson, 1993).

Ett flertal forskare menar dock att det ändå inte går att bortse från att den ideologiska struktur (rasism) som växte fram under 1800-talet har präglat den västerländska världsbilden sedan dess. Ett bevis på detta är att den vita rasen eller den vita hudfärgen fortfarande framställs som norm och ofta medför privilegier, vilket också är anledningen till att vita ofta passivt tolererar rasism. Detta gäller naturligtvis inte för alla vita då andra faktorer, som t e x klass också måste beaktas (Hägerström 2004, Essed, 1991, Räthzel, 2007).

Räthzel (2007:61) menar att: ” I vardagslivet fortlever idén om olika ”raser”, möjligen utan att elementet hierarkisk ordning blandas in”. I linje med Räthzels uttalande, har Hägerström konstaterat (2004:82) att det i Sverige:” sker en åtskillnad av människor på grund av att vi inte ser likadana ut, inte har samma vanor, samma kläder, samma kulturer osv. Denna uppdelning får drag av mer grundläggande egenskaper, där ”ras” – trots att det inte finns – ofta ses som om det gör det ändå. Hon menar därför att man kan använda begreppet ”ras” idag, i ett svenskt sammanhang. ”Inte för att raser existerar, utan för att människor ofta indelas och indelar sig själva utifrån egenskaper som tycks fasta och oföränderliga” (2004:82).

Således har begreppet ”ras” än idag en betydande funktion, särskilt när det gäller gränsdragningar och bildandet av ett ”vi” och ”dom”. Ras kan helt enkelt ses som ännu ett sätt att konstruera en etnisk gräns, men med betoning på utseende och fysiska olikheter istället för till exempel språk och kultur (Hägerström, 2004).

Till sist är det viktigt att vara medveten om att ras är något som tilldelas en grupp av en majoritetsgrupp och är alltså inte självvald, vilket innebär att fokus läggs på sociala strukturer och maktperspektiv. Därför är användningen av begreppen ras och rasism nödvändig för att bekämpa en rasistiskt organiserad struktur av maktförhållanden (Hägerström, 2004).

3.1.3 Ras kontra Etnicitet

Ras och etnicitet är inte helt olika begrepp, även om de inte är synonymer (Hägerström, 2004). Ras kan ses som ett specialfall i den bredare kategorin etnicitet. Medan ras fokuserar enbart på utseende och fysiska olikheter, betecknar etniciteten alla minoriteter, även de som

inte skiljer sig från de andra fysiskt eller utseendemässigt (Hägerström, 2004, www.sverigemotrasism.nu).

Den största skillnaden mellan etnicitet och ras är emellertid att etnicitet även kan representera någonting positivt. Etniciteten kan vara en tillgång för en grupp när det gäller att skapa en gemenskap då den kan vara självvald och då den baseras på gemensamma erfarenheter och upplevelser, traditioner etc. Ras, däremot, är: ” en kategoriseringsprocess där rasism är det mest talande exemplet på hur vissa överordnade grupper definierar andra och på ojämlika maktrelationer mellan grupper” (Westin, 1999, Hägerström, 2004:73), vidare menar Hägerström att rasrelationer per definition är hierarkiska, konfliktfyllda och inbegriper utnyttjande, vilket inte alltid gäller för etniska relationer.

3.2 Exkluderande attityder

3.2.1 Rasism

Begreppet rasism används, till skillnad från begreppet ras, mera flitigt både i vardagligt tal, media och i forskningsområden (Westin, 1999).

Rasismen är en ideologi som grundas på en kombination av fem förutsättningar;

- 1) Uppfattningen att det är rimligt att indela människosläktet i ett antal distinkta raser utifrån fenotypiska skillnader (yttre kännetecken);
- 2) antagandet att det finns ett samband mellan å ena sidan sådana fenotypiska skillnader och å andra sidan nedärvda mentala och intellektuella anlag, beteendemönster samt lynne och moralisk karaktär;
- 3) antagandet att dessa nedärvda drag är gemensamma för alla medlemmar av respektive raser
- 4) övertygelsen att raserna låter klassificeras i en hierarki, beroende på kvaliteten av de nedärvda dragen;
- 5) föreställningen att hierarkisk klassifikation berättigar medlemmar av förment överlägsna raser att dominera, exploatera och t.o.m förinta medlemmar av förment underlägsna raser (D.T Goldberg, Anatomy of Racism, i NE,1994:431).

Essed (1991) menar dock att rasism måste förstås inte enbart som en ideologi utan även som ”..., structure, and process in which inequalities inherent in the wider social structure are related, in a deterministic way, to biological and cultural factors attributed to those who are seen as a different ”race” or ”ethnic” group” (s.43).

Ett bevis för att rasismen inte enbart är en doktrin eller en åskådning som kan bekämpas med fakta är, enligt Jonsson (1993), de misslyckade försök från politiskt håll, att föra informationskampanjer, temaveckor, kulturfestivaler etc. Istället måste man förstå rasism som något som är inneslutet i de samhälleliga och individuella strukturerna (Peterson&Hjerm, 2007:60). Enligt Essed (1991:44) fortlever rasismen i och med att den är en social process, vilket innebär att strukturerna och ideologierna återkommande både förstärks och skapas på

nytt genom en kombination av attityder (fördomar) och handlingar (diskriminering). Således är rasism inte enbart en följd av bristande kunskap eller falsk information hos allmänheten (Swedin,1995).

Som begrepp har rasism många betydelser och har fått nya innebörder ett antal gånger sedan det började användas under mellankrigstiden. Rasismen har alltsedan dess fått beteckna/förklara diverse exkluderande och diskriminerande sociala processer och handlingar (Westin, 1999). Hägerström (2004:83) anser emellertid att:

” Oavsett om det förekommer rasism och negativa föreställningar om andra från båda håll, såväl från majoritetsgruppen som från olika minoritetsgrupper mot majoriteten och mot andra minoriteter, kvarstår det faktum att det är vithet som är normen. Det är det som ses mest rätt och värderas högre, det som man trots allt måste förhålla sig till...”

Idag talar man mindre om rasism utifrån biologiska eller fysiska skillnader, istället har en ny typ av rasism växt fram, som brukar refereras till som ”nyrasism”. Nyrasismen fokuserar inte på att hierarkiskt dela in människor efter ras, utan bygger istället på indelning efter kulturella skillnader samt på idén om att kulturer är olika och bör så förbli. D v s olika kulturer bör inte blandas utan bör leva separata från varandra (Sernhede,1994).

Att upptäcka eller identifiera rasistiska handlingar är inte helt enkelt då dessa inte alltid är uppenbara, varken för den som utför handlingen eller för den som drabbas av konsekvenserna av handlingen (Essed, 1991). Det är därför viktigt att poängtera att: ”Racial discrimination includes all acts – verbal, nonverbal, and paraverbal – with intended or unintended negative or unfavorable consequences for racially or ethnically dominated groups. It is important to see that intentionality is not a necessary component of racism” (s. 45).

3.2.2Fördomar

En klassisk definiering av begreppet fördomar är att de är ”antipatier vilka bygger på felaktiga och orubbliga generaliseringar” (Westin,1999:66). De är orubbliga på grund av att det ligger starka emotioner bakom. På grund av dessa starka emotioner, som kan sägas vara antipatier, tar en person med fördomar inte till sig korrekt information utan väljer att bortse från erfarenheter som motsäger hans tidigare föreställning.

Fördomen kan därför sägas vara en oresonlig/irrationell antipati. Jonsson (1993:253) skriver ” ...inga argument biter på människans fördomar. Endast en genomgripande förändring i livet kan få hennes fördomar att falla”. Fördomar behöver inte nödvändigtvis uttryckas i ord, utan kan även vara något en människa känner. De kan riktas mot en viss grupp eller en individ som är medlem av den gruppen (Essed, 1991).

Man skiljer i allmänhet mellan fördomar och förhandsuppfattningar, som väldigt mycket påminner om fördomar. Förhandsuppfattningar anses dock vara nödvändiga för att människan skall kunna förstå sin verklighet, de kan gå från onyanserade tolkningar till nyanserade tolkningar, då de påverkas av nya erfarenheter och på sätt korrigeras de allteftersom till en nyanserad bild (Westin, 1999).

3.2.3 Stereotyper och stereotypifiering

Stereotyper är mentala föreställningar, som utpekar särskilda egenskaper hos t ex etniska grupper, religioner, kön, åldersgrupper etc. Dessa egenskaper kan mycket väl stämma överens med verkligheten vilket innebär att föreställningarna, till viss del, kan vara befogade. Det som utmärker stereotypen är dock att den förenklar och föryttligar den kunskap den är byggd på och är inte sällan nedvärderande. De nedvärderande stereotyperna kan förstärka fördomar då de är generaliserande och bidrar till att skapa negativa förväntningar på enskilda människor (Westin, 1999). Det som skiljer stereotypen från fördomen är dock att den inte ”präglas av en emotionellt betingad oersonlighet” (Westin, 1999:70). Vidare kan man konstatera att stereotyper är statiska och oföränderliga och kan således bäst beskrivas som en frusen bild (Petersson, 2006:26).

Användningen av stereotyper, d v s själva stereotypifieringen, grundar sig i en brist på respekt och erkännande av människors olikheter. Olikheterna bedöms utifrån västerländska normer och målet med stereotypifieringen är både att beskriva olikheter mellan grupper och att upprätthålla åtskillnaden mellan dem, d v s att konstruera ”vi” och ”dem” (Hägerström, 2004).

Att stereotypifiera kan dock vara ett uttryck både för hån och för längtan och är således ingen negativ handling per automatik. En del stereotyper, till exempel, betonar de exotiska dragen hos den andre, vilket kan tolkas som en längtan till en egenskap man inte själv besitter (Petersson, 2006).

Den största faran med att stereotypifiera är att stereotyper sällan har sitt ursprung i självupplevda händelser eller från förstahands erfarenheter. Oftast är det bilder som man får via vänner, sin familj, media etc. (Petersson,2006). På så sätt kan individer: ”subscribe to stereotypes about a certain group of people, even if they have never even met a single representative of that particular group” (Petersson,2006:27). Detta innebär också att informationen, som bilden bygger på, kan vara bristfällig, vilket i sin tur kan leda till att man skapar en illusorisk ordning och förstorar svaga samband eller finner dem där de inte finns (Hägerström, 2004:81).

Är stereotyperna dessutom negativa och används för att bevisa att en annan person eller grupp människor har ett lägre värde än sig själv och den egna gruppen, övergår stereotypifiering till rasism (Bang, 1990).

4 Analys

Min avsikt har varit att undersöka om adopterade upplever att de möts av exkluderande attityder som rasism, fördomar och stereotypifieringar av det svenska samhället och hur detta i såfall kan påverka deras syn på sin identitet och deras identitetsprocess.

I detta kapitel presenterar jag först empiriskt material i form utav citat som vittnar om de bemötanden adopterade får av det svenska samhället. Jag försöker här identifiera och kategorisera de olika bemötandena utifrån de ovannämnda attityderna. Därefter följer en presentation av citat som beskriver hur adopterade själva kategoriserar sig, d v s hur de ser på sin egen identitet. Här återkopplar jag till identitetsteorin. Kapitlet och uppsatsen avslutas med en sammanfattande analys.

4.1 Mötet med samhället – på gott och ont

Inledningsvis kan sägas att det ibland har varit svårt att avgöra huruvida den adopterade blivit utsatt för, rasism, en fördom eller en stereotypifiering. Skulle jag ha definierat ett bemötande fel bör detta dock inte vara avgörande för uppsatsen, avgörande är huruvida adopterade upplever att de möts av exkluderande attityder generellt sett.

De adopterade som utgör mitt empiriska material tycks representera två stereotyper, dels stereotypen för invandrare:

”Döm om min förvåning när jag fick höra en förskräcklig röst bakom mig, som fick mig att rysa från topp till tå :

Sådana som ni skall alltid tränga er före! Ni tror visst ni kan göra vad som helst!

Vilket tonfall! Javisst ja, min mörkbruna hud är med idag också, det hade jag glömt. Men det är så det är att vara färgad. Om man glömmer det för en stund, är det alltid någon som i bästa fall är vänlig, som påminner om hur det förhåller sig” (Åsbäck, 2003).

...dels stereotypen för en viss ras.

”Jag minns inte vad han sa inledningsvis, men jag kände mig lugnare, svarade enstavigt, halvt bortvänd. Han var inte otrevlig, pratade på. Vad jag minns att han plötsligt sade är detta:

Ni är så vackra, ni asiatiska kvinnor. Det är bara ett problem med er. Ni är så jävla trånga. Han fortsätter att prata om detta, länge” (Trotzig, 1997).

I Mariammas berättelse utgår jag från att « sådana som ni » syftar till invandrare. Det kan naturligtvis även syfta till hennes hudfärg eller ras. Stereotypen tycks även anta sin roll som förstärkare för de fördomar som personen uppenbarligen har mot invandrare (Westin, 1999).

Astrids berättelse, å andra sidan, är ett exempel på en situation i vilken en tillsynes positiv stereotyp används men som sedan följs av en direkt negativ stereotyp (Petersson, 2006, Westin, 1999).

Tedros berättar istället om hur vetenskapen om hur stereotypen för en svart man ser ut och fördomarna som finns mot svarta, påverkar honom:

”Det finns så många fördomar mot svarta: dom är slöa och lata sexgalningar, vildar som inte gör annat än dansar och lagar mat. Jag känner mig alltid iakttagen, det är liksom medfött när man ser ut som jag. Av någon anledning håller jag ofta upp händerna när jag går in i en affär, för att visa att jag inte tänker sno nåt...” (Melen, 1998).

Att bli kategoriserad utifrån dessa två stereotyper verkar per automatik leda till att adopterade möts av rasism eller fördomar, eller både och. Det som är mest intressant är dock att adopterade på inget sätt verkar kunna leva upp till den svenska stereotypen vid första anblick. Det spelar således ingen roll hur du klär dig eller betar dig, så länge du har en annan hudfärg eller ett annorlunda ansiktsdrag.

Någon specifik stereotyp för adopterade kommer inte fram i någon av berättelserna, det är istället det faktum att adopterade inte ser ut som den typiske svensken, som gör att de bemöts av exkluderande attityder. Detta bekräftar att användningen av « rasbegreppet » absolut fyller en funktion i en studie om adopterade.

Ibland är attityderna ett resultat av det « felaktiga » antagandet att den adopterade är en « vanlig » invandrare. Om konversation uppstår och korrekt information framkommer sker då ibland en attitydförändring.

Mariamamma berättar om en dag när hon var inne i stan:

:”-Din jävla svarta hora ! Åk tillbaka till landet du kommer ifrån! Det var en äldre herre med käpp, och käppen hytte han med för att förstärka budskapet i det han sagt. Vilket ”napp” hann jag tänka, innan de bruna generna hade kopplat färdigt och innebörden landat, innan jag blev förbannad. Jag gick fram till den äldre mannen och spände mina bruna ögon i hans gråblå och frågade:

-Vad menar du? Mannen blev perplex och svarade:

- Öh...jag sa inget.

Jag sa: - Om du inte ber om ursäkt ringer jag polisen. Vid detta laget hade det samlats en del som blivit intresserade av hur detta intermezzo skulle avlöpa. Den äldre herren blev blek och verkade plötsligt nervös över vad han ställt till med, och sa:

-Men du, du vet ju hur det är i Sverige nuförtiden, alla invandrare som kommer hit och så...” (Åsbäck,2003).

Och Astrid:

«När vi kliver av färjan i Köpenhamn bli alla personer med icke-nordiskt utseende hänvisade till passkontrollen. Även jag. Jag säger till tulltjänstemannen att jag väl inte ska behöva det eftersom jag är

svensk medborgare. Han vänder sig istället till min älskade och frågar honom om vi är « i sällskap ». Först när tulltjänstemannen fått det bekräftat får jag passera gränsen.

Som om det svenska « sällskapet » avgjorde saken. På väg hem, på tåget. Av de sex personer, samtliga utom jag med nordiskt utseende, som befinner sig i min kupé är jag den enda som blir grundligt utfrågad om vad jag gjort i Köpenhamn i tre dagar. Jag tror inte att jag är paranoid » (Trotzig, 1997).

I Mariammas fall verkar det räcka med att hon tilltalar mannen på felfri svenska för att han skall ändra sin attityd, historien slutar med att han till och med ber om ursäkt. För Astrid krävdes det dock att någon annan (infödd svensk) intygade att det hon sa var riktigt.

Jämfört med invandrare tycks adopterade ändå ha lättare för att undkomma rasism, vilket Astrids nästa berättelse exemplifierar:

” I skolan, bland klasskamraterna, blev jag ibland retad på grund av mitt utseende, kallad kines, japan, aldrig korean, och de gångerna svarade jag oftast, näbbigt:

Jag är faktiskt korean.

Aldrig:

Jag är faktiskt svensk.

De flesta gångerna började jag dock gråta, i synnerhet i mellanstadiet grät jag ofta i skolan, var överkänslig, som min tuffa syster sade till mig sedan hon kommit springande till mitt försvar och skällt ut plågoanden. Hemma slogs vi, syster och jag, men i skolan försvarade hon mig.

Men jag klarade mig undan den värsta mobbingen därför att:

Du är ju inte invandrare.

Sade klasskamraterna. I nästa stund kunde de sitta och gasta om att svartskallarna borde kastas ut. Att de bara kommer hit för att tjäna pengar. Blattarna. Svartingarna.

När en pojke från Ungern började min klass blev han snabbt klassens svartskalle, inte jag, fast min hårfärg var densamma. Han blev mobbad, inte jag ” (Trotzig, 1997).

Det är dock inte i alla situationer som adopterade kan komma undan, antingen för att attityden helt enkelt är kopplad till hudfärgen/rasen och då spelar det ingen roll om man är adopterad eller invandrare. Eller för att, som Mats säger: ” ...i vissa situationer så kanske man inte får något tillfälle att visa att man verkligen är svensk ” (Lillienberg, 1992:24).

Nedan följer tre berättelser som exemplifierar de ovan nämnda situationerna. Anders från Etiopien berättar:

” I mitten av 90-talet var det många av Malmös innekrogar som inte släppte in svarta. Jag var ute rätt ofta då, men jag kunde alltså inte vara säker på att komma in på vissa ställen. Och jag visste att det bara var på grund av min hudfärg, för jag hade åldern inne, var rätt klädd, undvek köer.

Det fanns liksom inga sakliga skäl till varför jag inte skulle få komma in. Men ändå fick man höra att det var fullt, det var bara för medlemmar, fast kompisar till mig, som inte var medlemmar, redan hade kommit in.

Det var så oerhört paradoxalt, för det här var som värst under 1994, alltså samma år som apartheid försvann i Sydafrika. Och så står jag i Sverige och kommer inte in på en krog bara för att jag är svart! Det är en känsla som inte går att beskriva, man får liksom bara en klump i magen, känner sig totalt maktlös.” (Melen, 1998).

Och Mehari Nandorf från Etiopien:

” När man lever i ett litet samhälle lever man skyddat. Alla visste vilka mina föräldrar var och så. Men sedan, när jag började åka till stan, upptäckte jag hur det kunde vara. Jag fick glåpor kastade efter mig. Ingen ville sitta bredvid mig i tunnelbanan. Det händer än idag. Och då blir det mycket tydligare: jag är inte blond och blåögd. Jag är inte som ni ” (Norlin, 2001).

Slutligen Mariamma:

” En kväll åkte jag hem med tunnelbanan, när jag klev på vagnen upptäckte jag ett gäng skinheads. Dörrarna i vagnen stängdes och det var för sent att gå av. Det var inte många andra i vagnen och det gjorde situationen mer laddad. Killarna började snart kommentera min hudfärg, men jag höll tyst, munnen var som ett sträck, som lilla I i viloläge. Och jag var rädd, hjärtat klappade på så gott det kunde och det lilla hålet pumpade på. Vid nästa perrong gick jag av, fast jag inte skulle av. Helst undviker jag att åka tunnelbana ensam på kvällarna, det är att utmana ödet, och man vet aldrig vad som kan hända ” (Åsbäck, 2003).

4.2 Identitetsdilemmat

Föregående avsnitt visade hur mötet mellan adopterade och svenskar kan se ut. Med denna kunskap i bagaget vill jag i detta avsnitt återkoppla till identitetsteorin utifrån de adopterades egna tankar kring sin identitet. Hur kategoriserar de sig själva i termer av « svensk » och « icke-svensk » eller « vi » och « dem »?

Sammanfattningsvis kan sägas att de flesta av de adopterade i min studie kategoriserar sig själva i första hand som svenskar, de känner alltså att de tillhör « vi » gruppen. En del, som Hanna, Mats och Robert, uttrycker en tydlig säkerhet:

Mats:

” Jag är svensk med svenska föräldrar och så vill jag ha det ” (Lillienberg, 1992:24).

Hanna:

”Invandrarbeteckningen gör mig jättearg. Det gör mig verkligen jättearg att jag i undersökningar klassificeras som invandrare. Där känner jag mig kränkt. Och vad som gör mig ännu argare är att mina barn kommer att räknas som andra generationens invandrare.

Jag har inga som helst behov av att återvända till Indien, eftersom jag varken har några fysiska eller psykiska minnen därifrån. En del tycks tro att jag går omkring med nån smygidentitet, att jag har nån mer identitet som jag inte vill kännas vid” (Melen, 1998).

Robert:

”Jag är född korean, jag lever i Sverige men jag är skåning i själen ” (Melen,1998).

Det framgår dock att en del ändå brottas med två identiteter, den svenska och rasidentiteten, vilket till stor del tycks bero på hur mötet med samhället ser/sett ut. Deras berättelser är således i linje med Kinnvalls (2003), Westins (1999) och Alsmarks (1997) teorier om hur identiteter uppstår i mötet med andra och hur de påverkas av yttre faktorer.

Helena:

”Jag går ju inte ständigt omkring och tänker på att jag är svart, utan det är när folk påpekar det”

”Själv ser jag mig som svensk i första hand, i andra hand som adopterad och i sista hand som utlänning eller vad man ska säga. Etiopier har jag börjat säga först på senare år ” (Melen, 1998).

Therese:

”Jag är nånstans mittemellan. Rent mentalt känner jag mig svensk, eftersom jag är väldigt präglad av den svenska kulturen. Samtidigt är jag ändå inte riktigt svensk, för det är lite svårt att vara helt svensk när man ser så indisk ut ” (Melen, 1998).

Therese menar även att:

” ..i och med att man har fått förklara hur det ligger till så många gånger så känns det som om man blir mer indisk” (ibid).

Under studiens gång har det blivit allt tydligare att adopterade, till skillnad från invandrare, inte har någon kollektiv etnisk identitet, i vart fall inte om man utgår från den allmänt vedertagna definitionen av en etnisk identitet (Peterson&Hjerm,2007,Ålund,1999). Adopterade har istället antingen en svensk identitet, en rasidentitet eller både och.

Som vi sett i föregående avsnitt spelar rasidentiteten en stor roll i mötet med samhället. Thereses citat (här ovan) tyder dock på att denna rasidentitet även påverkar hur adopterade kategoriserar sig själva.

Astrid och Tedros uttrycker till och med en tydlig saknad av en etnisk identitet, förknippad med deras ras. De jämför sig med invandrarna:

Tedros:

” Jag är visserligen adopterad, men jag har kommit till den insikten att jag aldrig kommer att bli accepterad som helt svensk. På det sättet sitter jag i samma båt som invandraren. Vid första intrycket kommer folk att ta mig som afrikan. Det är nåt jag får leva med och då gäller det att göra det bästa möjliga av det. Ska jag försöka bli ännu mer svensk, eller ska jag försöka skaffa mig starka band till mina rötter? Jag tror att det som ger en person styrka, det är att gå tillbaka till det man kommer ifrån. Har jag en stark och bra relation till min biologiska mamma och Etiopien, då kan jag bygga upp mig som person. Jag vill kunna säga en dag: ” Jag är etiopier, jag är en stolt etiopier! ”” (Melen, 1998).

Tedros fortsätter:

” Invandrarbarnen har ofta en helt annan kontakt med sitt ursprungsland. En anledning till att många invandrare stannar kvar i Sverige, tror jag, är att dom har sin kultur. Dom kan spela iransk musik, till exempel, och känna stolthet över ett land som finns där långt borta. För många adopterade är det andra landet väldigt otydligt, det kan kännas som att det inte riktigt existerar. Jag tror också att språket är väldigt viktigt. Jag hade nog varit en starkare person om jag hade kunnat tala mitt språk, amharinja. Samhörigheten med andra som kommer från mitt land hade blivit tydligare, enklare” (ibid).

Astrid lägger till rastillhörigheten, utöver den etniska identiteten, som något som skulle kunna skapa en känsla av samhörighet, att ha samma utseende som sina föräldrar:

” Ibland önskar jag att jag var en « riktig » invandrare. Att hela min familj var koreaner och vi hade invandrat från Sydkorea, av någon anledning, vilken som helst. Jag skulle ha en « riktig » familj. Vi skulle ha ett annat land gemensamt. Med minnen och längtan. Vi skulle vara ett. Jag skulle likna mina föräldrar. Deras sätt att tala, vara eller röra sig, deras utseende, skulle också vara mitt” (Trotzig, 1997).

Både Astrids och Tedros uttrycker en önskan om att få ta del av den kultur, historia och de traditioner som hänger ihop med deras utseende och ursprung.

Det verkar finnas en övertygelse hos dem om att, en symbolisk etnisk identitet skulle öka deras självkänsla och erbjuda en efterlängtd gemenskap. Vilket i såfall skulle styrka Necefs (1994) teori.

För en del tycks det fungera tvärtom, i och med att Sverige blivit ett mer mångkulturellt samhälle, tycker en del adopterade att deras identitet som svensk blivit mer framträdande och vill istället betona denna:

Helena:

”För ett tag sen var jag ute och promenerade med en kompis från Kenya, som är invandrare. Vi hade var sin barnvagn och tog ganska mycket plats på trottoaren. Så mötte vi ett svenskt pensionärspar, där tanten blev jättearg och demonstrativt ställde sig mitt i vägen. Min första reaktion var att jag blev förbannad. Och när tanten vägrade flytta på sig så att vi kunde komma förbi, sa jag ifrån. Min kenyanska kompis, däremot, reagerade på ett helt annat sätt. Hon blev jätteledsen, tog illa vid sig och sa: « Det är bara för att vi är utlänningar, då får man acceptera sånt ». Det är i såna situationer som jag inser hur svenskt jag reagerar.

Jag ser mig själv som en person som har precis lika stor rätt till utrymme som vem som helst. Helt spontant identifierar jag mig som svensk” (Melen, 1998).

Maja:

”Förr om åren var det aldrig några problem, för då fanns det nästan inga invandrare i Skellefteå. I dag går det inte att skilja på vilka som är adopterade och vilka som är invandrare” (Melen, 1998).

Hon fortsätter:

”Invandrare tar som för givet att bara för att man är brun så är man en av dom. Men jag känner ju mer samhörighet med infödda svenskar, eftersom jag är svensk och uppvuxen i Sverige. Men dom drar sig liksom till en och det kan vara lite jobbigt. Ibland skulle man vilja ha en liten skylt där det stod ”” Jag är adopterad”” (ibid).

4.3 Sammanfattande Analys

Studien av adopterades upplevda möten med det svenska samhället har visat att de adopterade har stött på exkluderande attityder i form av rasism, fördomar och stereotypifieringar. Det tycks dock inte finnas någon särskild stereotyp för just adopterade, utan de gånger adopterade blir stereotypifierade är det på grund av sitt utseende, d v s sin ras. De fördomar de möts av är inte heller riktade mot dem som adopterade, utan det har i stort sett alltid samband med att de uppfattas som invandrare eller igen, att de tillhör en viss ras. Således styrker studien, Hägerströms (2004), Rätzels (2007), samt min egen, övertygelse om att rasbegreppet är högst användbart i Sverige och att en kategorisering sker utifrån ras eller utseende. Jag anser dessutom att en viss hierarkisering även går att skönja.

För att tydliggöra hur denna hierarkisering upplevs, samt ytterligare styrka Hägerströms teori om vithetens fortlevnad som norm, vill jag här lägga in två citat:

””Det är värre att vara neger än tjingtjong i Sverige”” (Melen,1998).

”Det exotiska utseendet. Jag möter också uppskattande reaktioner på mitt utseende. Den vanligaste är att det är « spännande ». Någon gång har jag fått höra att jag är en « färgklick » i den råttfärgade svenska allmogligheten . Men det västerländska skönhetsidealet är en vit kvinna. Till och med i Östasien kan man skönhetsoperera ansiktet så att man får större ögonlock, smalare näsa, ett mer västerländskt ansikte. Det är så man ska se ut ». (Trotzig, 1997).

Vidare framgår det tydligt av studien att adopterade mycket riktigt är en högst heterogen grupp. En del känner av identitetsdilemmat medan en del inte har några som helst problem med att välja en identitet eller med att vara både och.

Vad som även framkommit är att, de som reflekterat över sin identitet, de som upplever ett dilemma, ofta hänvisar till hur mötet ser ut, eller sett ut, med det svenska samhället. Således är det rimligt att anta att de attityder som studien visat att adopterade möts av, påverkar

adopterades identitetsskapande. Vilket i sin tur styrker teorin om att identitetsskapandet är en process som uppstår i mötet med andra människor.

Beträffande frågan om grupptillhörighet och självkategorisering, så känner en del av de adopterade att även om de själva känner sig svenska, så kan de inte känna sig 100% svenska eftersom de är medvetna om hur de « riktiga » svenskarna uppfattar dem. Utifrån Kinnvalls (2003) och Westins (1999) teorier om hur vår egen självbild påverkas av hur andra ser på oss, skulle man således kunna tänka sig ett samband mellan hur ofta adopterade möts av exkluderande attityder och hur deras självkategorisering ser ut. Ju oftare adopterade möts av exkluderande/negativa attityder desto större bör sannolikheten vara att de väljer att kategorisera sig i ”dem ” gruppen, i minoritetsgruppen.

Uppsatsen har även haft ett litet inslag av komparation, adopterade har jämförts med invandrare. Den största skillnaden har visat sig vara att adopterade assimileras in i det svenska samhället, d v s de « fråntas » sin ursprungliga etniska identitet och får istället ta till sig den svenska kulturen till fullo, till skillnad från invandrare och andra generationens invandrare.

Invandrare integreras istället i det svenska samhället, d v s de behåller för det mesta sin etniska identitet, som stämmer överens med rasidentiteten. Andra generationens invandrare har två identiteter, sin etniska (via föräldrarna) och sin svenska (som eventuellt även den skulle kunna kallas för etnisk), även de har endast en rasidentitet, denna speglar den etniska identiteten (eller åtminstone en av de etniska identiteterna). De adopterade har två identiteter, den svenska och rasidentiteten (som är utseendebetingad). Dessa speglar inte varandra.

För de adopterade erbjuds egentligen endast två val efter att assimilering har skett, vilket den här studien gett exempel på. Antingen kan de förtränga sin rasidentitet helt och hållet och endast fokusera på den svenska identiteten, eller så kan de ta till sig sin ursprungliga etniska identitet genom att utforska och lär känna den. Det sistnämnda alternativet kan i sin tur fylla ett eventuellt behov av att känna stolthet över sitt ursprung, sin ras.

En del av de adopterade tycktes vara särskilt övertygade om att det senare valet skulle underlätta mötet med det svenska samhället. Mats förklarar på följande sätt :

” Jag är mycket stolt över mitt ursprung och om någon säger något dumt är det bara att tänka på att när man här uppe i Norden sprang omkring och lekte « vikingar » så trycktes det redan böcker i Indien” (Lillienberg,1992:24).

Jämfört med invandrare tycks dock adopterade vara lite bättre skyddade mot exkluderande attityder. I rollen som adopterad ingår ett trumfkort som har kapaciteten att tvinga fram attitydförändringar hos en del människor. Trumfkortet verkar ha starkast effekt mot nyrasism, d v s kulturell rasism, men även mot felaktiga stereotypifieringar. Detta tyder på eller skulle kunna förstås som att en viss hierarkisering existerar, i vilken infödda svenskar placeras i topp, sedan följer de adopterade och sist invandrarna.

Att det svenska samhället är mer mångkulturellt upplevs både som positivt och negativt bland de adopterade. En del adopterade tycker att det försvårat för dem att bevara sin självbild som svensk.

De uppfattas oftare som invandrare än svenskar, både av invandrarna och av svenskarna. Några känner ett behov av att betona sin svenska identitet i mötet med invandrare, vilket upplevs som jobbigt. Samtidigt anser en del att det är bra att Sverige blivit mer mångkulturellt, eftersom det gör det lättare att smälta in, i alla fall utseendemässigt.

5 Slutord

I inledningen nämnde jag att jag anser att en studie av detta slag kan leda till kunskap om hur det svenska samhället ser ut i stort. Vad säger då resultatet av den här uppsatsen om det svenska samhället? Jag skulle vilja påstå att det som framförallt kan konstateras är följande: att vara svensk innebär fortfarande i Sverige, till stor del, att se svensk ut. Fördomar och stereotypifieringar tycks uppkomma och ske utifrån utseende, således är det svårt för en person med annorlunda utseende att kunna integrera sig i det svenska samhället eller att bli svensk.

Jag vill därför betona att, *för att ett mångkulturellt samhälle ska fungera måste viljan att se bortom hudfärg, utseende och kulturella skillnader finnas, både hos "vi" och "dem"*. Den invandrade måste *tillåtas* att integreras för att kunna integrera sig, och den adopterade måste *tillåtas* att få vara svensk för att kunna vara helt svensk. Med andra ord, det är dags för det svenska, mångkulturella samhället, att bestämma sig för vad svenskhet och att vara svensk egentligen innebär och bör innebära.

Avslutningsvis skulle jag vilja ge ett par förslag till fortsatt forskning då jag tidigare nämnt att det saknas mycket forskning kring de adopterade i Sverige. Fortsatt forskning med statsvetenskaplig relevans, skulle kunna vara att göra en mer renodlad kompartiv studie av adopterade och invandrare för att undersöka om de upplever mötet med det svenska samhället olika. Det skulle även vara intressant att jämföra olika åldersgrupper för att se om upplevelserna skiljer sig mellan t ex de som adopterades på 70-talet och de som adopterats under 90-talet, särskilt med tanke på att Sverige förändrats och blivit mer mångkulturellt.

6 Referenslista

Litteratur

Alsmark, Gunnar, 1997: *Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum*. Lund: Studentlitteratur.

Alvesson, Mats & Deetz, Stanley, 2000: *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund, Studentlitteratur.

Andersson, Gunilla, 2002: *Viljen I veta och viljen I förstå. 35 år med internationella adoptioner i Norden*.

Bang, Susanne, 1990: ”Att arbeta över kulturgränser”, I: *Att mötas över kulturgränser. Perspektiv på utbildning i invandrarfrågor*. Göteborg: Invandrarförvaltningen.

Bel Habib, Heidi, 1995: ”Att förstå främlingsfientlighet och rasism”, I: *Rasismens varp och trasor: en antologi om främlingsfientlighet och rasism*. Norrköping: Statens invandrarverk.

De los Reyes, Paulina, 2007: ”Intersektionella perspektiv på etniska relationer”, I: Peterson, Abby och Hjerm, Mikael (red), *Etnicitet. Perspektiv på samhället*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Essed, Philomena, 1996. *Diversity : gender, color, and culture*. Amherst: University of Massachusetts Press

Essed, Philomena, 1991. *Understanding everyday racism : an interdisciplinary theory*. Newbury Park: Sage

Hylland Eriksen, Thomas, 2004: *Rötter och Fötter. Identitet i en föränderlig tid*. Nora, :Bokförlaget Nya Doxa

Hägerström, Jeanette, 2004: *Vi och dom och alla dom andra andra på Komvux. Etnicitet, genus och klass i samspel*. Lund: Sociologiska institutionen.

Irhammar, Malin, 1997: *Att utforska sitt ursprung. Identitetsformande under adolescensen hos utlandsfödda adopterade. Betydelsen av biologiskt och etniskt ursprung*. Diss.Lund: Univ.

Johansson, Rune, 1999: ”Gemenskapens grunder. Etnicitet som konstruktion och process”, Olsson, Erik (red). I: *Etnicitetens gränser och mångfald*, Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Jonsson, Stefan, 1993: *De andra. Amerikanska kulturkrig och europeisk rasism*. Stockholm: Norstedts Förlag.

Kinnvall, Catarina,2003: ”Identitetsstudier – en översikt”, i, Petersson, Bo och Robertson, Alexa (red), I: *Identitetsstudier i praktiken*, Malmö: Liber AB.

Lundquist, Lennart, 1993: *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund, Studentlitteratur

Melen, Anna von,1998. *Samtal med vuxna adopterade*. Stockholm: Rabén Prisma i samarbete med Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA)

Necef, Umit, Mehmet, 1994: ”Hur ska det gå med min etniska identitet som turkisk invandrare i den här röran?” Hemer, Oscar (red) I: *Kulturen i den globala byn*, Aegis,:Lund

Olsson, Erik, 1999: *Etnicitetens gränser och mångfald*. Stockholm: Carlsson Bokförlag

Peterson, Abby - Hjerm Mikael, 2007: *Etnicitet - Perspektiv på samhället*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Peterson, Abby & Ålund, Aleksandra,2007: ”Etniciteter :ras, kön, klass, identitet och kultur”. I :*Etnicitet. Perspektiv på samhället*, Malmö:Gleerups Utbildning AB.

Petersson,Bo,2003: *Identitetsstudier i praktiken*. Malmö: Liber AB.

Petersson, Bo, 2006: *Stories about strangers*. Lanham, Maryland:University Press of America

Räthzel, Nora,2007: ”Teorier om Rasism”. I: *Etnicitet. Perspektiv på samhället*,2007. Malmö, Gleerups Utbildning AB.

Sernhede,Ove,1994: ”Ungdomskulturen och det Andra – Identitet, motstånd och etnicitet”. I: *Kulturella perspektiv*, nr1.

Svedberg, Erika,2000: *The ”Other” Recreated. A relation approach to East-West Negotiations*. Lund, Studentlitteratur.

Swedin,Bo,1995: ”Inledning” I: *Rasismens varp och trasor*. Statens invandrarverk.

Trotzig, Astrid,1997. *Blod är tjockare än vatten*. [Ny utg.] Stockholm: Bonnier

Westin, Charles,1999: *Mångfald, integration, rasism och andra ord*.

Ålund, Aleksandra,1999:”Etnicitetens mångfald och mångfaldens etniciteter. Kön, klass, identitet och ras”. Olsson, Erik (red) I: *Etnicitetens gränser och mångfald*, Stockholm: Carlsson Bokförlag

Åsbäck, Christina & Rosenqvist, Anna ,2003. *Mariamamma : svenskpräglad med indisk själ*. Borlänge: Björnen

Tidningsartiklar

Lucas, Christina, 2004: ”Inget stöd för adoptivföräldrar”. I: *Borås Tidning*, 2004-06-14.

Liljenberg, Anna, 2004: ”Adoptionspriser trissas upp. Pengar har blivit ett påtryckningsmedel för att få adoptera”. I: *Göteborgs-Posten*, 2004-02-29.

Hübinette, Tobias, 2003: ” En grym människohandel”. I: *Dagens Nyheter*, 2003-08-26.

KristerSSon,Ulf, 2003: ”Sverige stängs nästan helt för adoptioner”. Bara 37 av 700 utländska barn hade fått komma hit om nytt lagförslag gällt, visar konsekvensanalys. I: *Dagens Nyheter*, 2003-10-15.

Letmark, Peter, 2003: ”Adopterade har svårare att få jobb. Stor svensk studie visar att barn från utomnordiska länder klarar sig sämre när de blir vuxna”. I: *Dagens Nyheter*, 2003-06-30.

Lillienberg, Mats, 1992: ” Stolt över mitt ursprung”. I: *Sydasien*, politisk och kulturell tidskrift, nr2 s.24

Norlin, Annika, 2001: ”Fråga dig själv: Varför vill du adoptera, för din eller barnets skull?”. I: *Svenska Dagbladet*, 2001-05-14.

Carlsson, Mats, 2003: ”Fler barn adopteras till Sverige”. I: *Dagens Nyheter*, 2003-02-03.

Uppslagsverk

Nationalencyklopedin: Femtonde bandet, 1994. Höganäs, Bokförlaget Bra Böcker.
Nationalencyklopedin; Andra bandet, 1990. Höganäs, Bokförlaget Bra Böcker

Internetkällor

www.sverigemotrasism.nu, 2007-10-05

www.mia.eu, 2007-09-05

www.scb.se, 2007-10-11